

Vrouwen en mannen, cultuur en toekomst (1985)

Wending, maandblad voor evangelie, cultuur en maatschappij, jaarg. 40, nr. 9, 1985

Ron Rote, 1942, ontwikkelingseconoom, Kerk en Ontwikkelingssamenwerking te Amsterdam, lid redactieraad

en

Sieth Delhaas, 1936, feministisch en theologisch publiciste, lid kernredactie,

in gesprek over eigen wendingen, de kansen voor vrouwen en mannen, onze cultuur en de toekomst.

Sieth: Jij hebt heel bewust zelf een breuklijn in je leven geschapen, je bent parttime gaan werken en huisman geworden. Ik heb nooit eerder een man ontmoet die die beslissing zo definitief heeft genomen. Ik ontmoet wel veel mensen die zo beginnen maar tenslotte, als er kinderen komen, valt zo'n stel terug op het traditionele gezinspatroon. Wat is er aan jouw beslissing voorafgegaan?

Ron: Om te beginnen ben ik opgeschoven van een rechts georiënteerd, niet maatschappij-betrokken zakenmilieu, naar links. Ik heb als diplomaat, als wetenschapper en als ontwikkelingswerker bij de armsten van de armen gewerkt. En je ervaring is dat het niet lukt. Het lukt überhaupt niet. Ik had altijd veel haast en liep daardoor mezelf en mijn eigen groei voorbij. Het gaat wringen in jezelf. Je merkt: het socialisme, de strijd, de debatten, de argumenten gaan steeds minder werken. Je onderkent, dat je je moet gaan verbinden met wat zwak is en dat laten groeien in plaats van het sterke bestrijden.

Je vlucht er eerst voor weg, maar daar moet je doorheen met angst en pijn. Het is een proces waarin je gaat zien, dat je toch altijd als een man bent opgetreden. Je bent met de wereld bezig en dat zie je als je opdracht, terwijl het zorgende, het ziende, het ontvangende niet ontwikkeld zijn.

Als je een goede relatie hebt betekent dat, dat alles wat bij jou leeft, ook je partner niet onberoerd laat. Op het moment dat ik mezelf voorbij liep had ik ook minder contact met haar. Ook vanuit dat gezamenlijke belang heb ik die stap gezet. De kwaliteit van je leven komt in het gedrang als je niet verantwoord met je diepste bron omgaat. Ik kwam vervreemd terug uit de tropen en in die crisis was ik wel gedwongen diep na te denken. Ik heb een beleidsbaan bij Buitenlandse Zaken moeten opgeven. Die was niet parttime te doen. Het was een vrij groot risico om werkloos te worden en huisman. Ik voelde me heel bibberig en het was heel moeilijk. Ik ben iemand die geniet van stukken schrijven, debatten houden, knokken. Dat wijs ik nog niet af. Je neemt zo'n beslissing en dan is er tegelijkertijd iets leegs, je hebt het nog niet gevuld. Pas door helemaal maar niks en niemand te zijn merk je hoe leuk dat kan zijn, de ruimte die er is te vullen. Ik wist nog niet wat ruimte of doelloosheid was.

Sieth: Maar een ruimte die ook heel beklemmend kan zijn.

Ron: Ja, hij maakte me onzeker. In die zin beklemmend omdat je gaat doordringen in je eigen wezen. Ik was toen bang. Tegelijkertijd begint er een zelfverwerkelijgings- en zelfontdekkingsproces. Je ontdekt de kanten die in de man zijn onderdrukt. Het is een pijnlijk proces, maar pijn met verrukking omdat er nieuwe dingen doorheen vloeien.

Bij mij was er ook het besef van de heel diepe waarden die heel levend en herkenbaar zijn van mensen uit andere culturen waarmee ik had gewerkt. Boeddhisten en hindoes die volstrekt anders leven, cyclisch in een landbouwcultuur, niet technocratisch, niet zo doelgericht.

Onze Westerse en technische industriële maatschappij wil de sterke kanten in de man benadrukken. Ik merkte, dat ik daar waar mijn hart lag, bij de armsten van de wereld met mijn kennis en theorieën niet aan de bak kon komen, tenzij je eerst gaat luisteren: wat willen ze zelf, welke mogelijkheden hebben ze zelf. Willen ze wel anders? Ik werd dus in de praktijk gedwongen heel intens te gaan luisteren. Misschien vragen ze wel niets. Dat is nog moeilijker: niets te gaan doen. Ik heb eens een kind zien sterven. Het lag dood te gaan op natte kranten in een krottenwijk. Ik had het kunnen meenemen naar een dokter en met penicilline was het dan wel gered. Ik heb het niet gedaan. Je staat wel te janken, maar als ik ingreep wist ik, dat de hele bevolking van die krottenwijk zich op ons, mijn vrouw en ik werkten daar beiden, zou richten. Hulp van ons zouden verwachten en niet gingen kijken naar wat ze zelf zouden moeten doen. In hun denken is een kind dat half ziek geboren wordt een ziel die kennelijk verkeerd is terecht gekomen en die reïncarneert straks wel weer in een ander kind, krijgt straks wel weer een kans. Ik zou een storende factor zijn geweest in hun proces van bewustwording. Op een bepaald moment moet je zeggen: hands off.

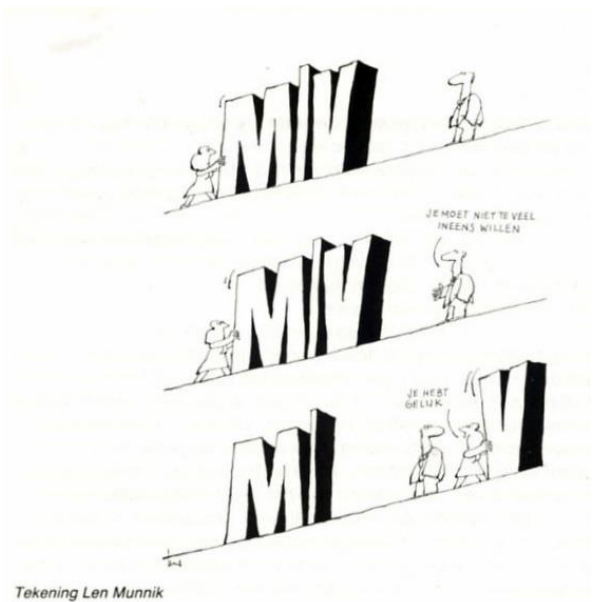
Tien jaar geleden kon ik dat nog niet. Nu wel.

Op grotere schaal gebeurt dat ook. Wij van de eerste wereld met onze welvaart, onze pretenties en arroganties die de derde wereld op allerlei gebieden, economisch, technologisch, cultureel met ons arbeidsethos zulke gigantische impulsen geven, terwijl het zo'n kwetsbare samenleving is. Aan de ene kant proberen we de kwade gevolgen daarvan weer op te vangen. We doen maar, kwaad of goed. Ik denk nu: schep maar een vacuüm. Trekje maar terug en dan komen de autonome krachten weer vanzelf omhoog. In de oorlogstijd van 1940-45 hebben sommige derde wereldlanden geprofiteerd van het feit dat bepaalde produkten niet meer binnen konden komen. Ze gingen zelf weer produceren, terug naar oude technologieën. In Vietnam is tijdens de oorlog daar de hele fietscultuur weer teruggebracht. Ons hele bezig zijn naar de derde wereld en naar de natuur toe is rampzalig en gevaarlijk. Wij vernietigen met onze contacten meer dan we kunnen opbouwen.

Sieth: Het is merkwaardig, dat mijn verhaal niet zo veel van het jouwe verschilt. Ik ben nooit naar buiten getreden vanuit een onderdrukte rol. Ik denk, dat ik vanuit mezelf een soort bewustzijn had dat iedereen evenveel waard is. Ik had een heel zorgende vader, die thuis veel deed, ook kookte en zich met de kinderen bemoeide. Ik was in mijn gedrag meer een jongen en later vond ik gesprekken met mannen veel belangwekkender dan met vrouwen. Huishouding en zogenaamd vrouwenwerk vond ik verschrikkelijk. Het was voor mij vanzelfsprekend om me in die mannenwereld te bewegen. Toch merk je vrij snel, dat er vanuit die buitenwereld discriminatie op je toe komt. Vooral op het terrein van de seksualiteit. Je wordt aangesproken, aangekeken en in het ergste geval aangeraakt omdat je vrouw bent. Ik heb daar altijd ontzettend onder geleden. Een verkropte woede.

Ron: Dat is een gebied dat ik volstrekt niet ken. Mijn vrouw zegt wel eens: ik zou elke man toewensen dat hij eens zich zo object zou voelen, zo kwetsbaar.

Sieth: Het naroeven begint al als je heel jong bent. Dat is zo beledigend. En dat gaat eigenlijk je hele leven door. Maar je durfde er met niemand over te praten. Ik had er geen uitweg voor. Ik denk dat zoiets opslaat in jezelf. Later komen er andere negatieve ervaringen bij. Ik was actief in allerlei groepen. Ik zat al – voor die tijd – jong op een kiesvereniging en vaak als enige vrouw. Als je dan meepraat merk je, dat je als vrouw de consequenties van wat je zegt veel verder doortrekt in je handelen dan mannen. Ik zat o.a. bij Amnesty International en we hadden acties voorbereid en onze voorzitter zei, dat hij dat op de school waar hij leraar was niet ter sprake kon brengen vanwege het politieke karakter. Dat was voor mij onbegrijpelijk.

Ron: Dat ervaar ik ook. Het is verbijsterend, dat veel mannen de samenleving met hun woorden samenvatten, afronden als het ware, dan heb je er controle over en dan ben je als persoon niet meer aan dat probleem gekoppeld.

Sieth: Nog sterker zag ik dat binnen mijn journalistieke werk. Toen ik begin van de jaren zeventig voor een dagblad werkte en de gemeentepolitiek van dichtbij meemaakte zag ik vanaf mijn persplaatsje hoe mannen in een ommezien op belangrijke politieke plekken terecht kwamen terwijl ze geen enkele deskundigheid hadden. Ze speelden hun politieke machtsspel op een apart niveau, los van de mensen in de samenleving. In dat werk ga je de verbanden zien. Je wordt kritisch, maar tegelijkertijd ga je kritisch naar jezelf kijken. Uit het doorzien van dit gedrag van mannen, die overal het beleid in handen hebben, is voortgekomen, dat ik me ongemakkelijk ben gaan voelen in die mannenwereld, dat er een grote weerzin groeide. Toen kwam voor mij in 1977 de feministische theologie. Dan is het of je thuis komt. Dan ontdek je dat gesprekken met vrouwen over geloof en samenleving wèl interessant zijn. En nog later toen ik bezig was met een theologische opleiding doorzie je ook die mannelijke inconsequenties en macht binnen kerk en godsdienst.

Ron: Wat het geloof betreft ben ik wel opgevoed in de idee, dat je maar een klein mens bent en niet moet denken, dat je aan God gelijk bent. Terwijl ik nu ervaren heb en weet: maar een mens heeft gigantisch veel goddelijke elementen in zich en het is goddeloos die te ontkennen of te verkrachten. Ik denk, dat vrouwen dichterbij dat goddelijk element staan en dat heeft te maken met geboorte, het doorgeven van leven.

Sieth: De leefbasis van mannen is heel smal geworden. Het lijkt of er voor hen geen groei meer mogelijk is. Het overgrote deel van de mannenwereld zit muurvast. Hoe zouden vrouwen kunnen helpen, dat mannen zichzelf uit hun machtspositie gaan bevrijden?

Ron: Mannen hebben altijd de ideeën gehad en daarom hebben ze macht. Tegelijkertijd hebben ze de pretentie, dat zij de samenleving kunnen veranderen, dat die maakbaar is, dat

het jouw handelen is dat die wereld een bepaalde kant opstuurt. Die pretentie moet worden doorgeprikt. Want het gaat om het groeiende, het wordende met een eigen dynamiek. Elk levend wezen is uniek. Een deel daarvan kun je regelen en richten, een deel gelukkig niet. Het mysterie, de poëzie, de liefde kun je nooit vangen en plannen. In die zin is de pretentie van mannen belachelijk en dat moet worden doorgeprikt. Vrouwen moeten dat doen en zeggen: Jan, je hebt mooie verhalen over de wereld over vijf jaar, maar waar blijf je naar mij en de kinderen toe, hoeveel bomen heb je in de tuin gesnoeid, hoe vaak heb je een zonsondergang gezien of gedichten gelezen? Kortom: hoe durf je te spreken als je zelf als man, als mens de kwaliteit van het leven niet hebt durven toelaten in jezelf. De voorwaarde daartoe is pure openheid loslaten en niets durven zijn. Mannen willen voortdurend iets zijn en daarmee blokkeren ze hun niets zijn. In die zin denk ik dat vrouwen wel degelijk een boodschap hebben voor mannen.

Sieth: Veel mannen zeggen tegenwoordig, dat vrouwen al gelijke rechten hebben op alle terreinen, maar ik hoor mannen nooit hard roepen: vrouwen kom jullie huizen uit en ga aan de slag; pak je verantwoordelijkheid in de wereld op...!

Ron: Persoonlijk vind ik dat ze het wel zouden moeten doen, maar ik denk, dat wij, die de macht hebben niet tegen de machtelozen moeten zeggen: kom je huis uit. Ze moeten het zelf doen, hun huizen uit marcheren en wij moeten verrast een stap terug doen.

Sieth: Ik vind dat toch wat makkelijk gezegd...

Ron: Ik heb zoiets wel eens ondervonden. Ik wilde een bijdrage leveren aan een stuk voor een feminiseringscongres. Ik had er echt ideeën over, er veel over gelezen, als iemand die tenminste probeert daarover na te denken. Het stuk was door vrouwen geschreven en zij keerden zich en block tegen mij: hoe durf jij als man je daarmee te bemoeien. Ik was sprakeloos, terwijl ik tegelijkertijd heel kwaad werd. Een goede les!

Sieth: Maar als jij zegt: ik wil huisman zijn en ik wil de 'vrouwelijke' kanten in mezelf ontwikkelen dan voel ik ook een zeker wantrouwen, omdat ik tegelijkertijd bedenk, dat de bereidheid vanuit de mannenwereld, de politiek, er niet is om vrouwen zich in de 'buitenwereld' te laten ontwikkelen. Ja, op bepaalde momenten, als de economie hen nodig heeft. En het moralistische denken, dat vrouwen thuis horen bij hun gezin is nog niet uitgeroeid. Wat haar plaats in de politiek betreft, geldt hetzelfde. Voor elke vrouw, die een politieke plek opeist moet een man verdwijnen, zo ligt het wel. Ik zie nog geen man ruimte maken voor een vrouw. Ik vrees, dat die bereidheid er eenvoudig niet is.

Ron: Natuurlijk, mannen die zich vastklampen aan hun werk als *raison d'être* reageren zo angstig. Ik zie een veel diepere reden om vrouwen te vragen hun huizen uit te komen. Vrouwen die mee gaan draaien zullen ook hun zakelijke, analytische, rationele kanten gaan ontwikkelen. In die zin hebben vrouwen het recht om dezelfde soort banen aan te nemen als mannen; het geeft hun wat hen onthouden werd.

Sieth: Vanuit mijn kritiek op de samenleving vind ik, dat er heel veel banen niet zouden moeten zijn.

Ron: Naar dat niveau wil ik dus ook. Waar onze samenleving aan lijdt is het feit, dat diepere wijsheden niet meer verbonden zijn met rationele beslissingen, die mannen nu alleen nemen. Als vrouwen dat als kwaliteitsinbreng zouden hebben dan zou je andere beslissingen krijgen, een andere koers en een andere samenleving. Je ziet het gebeuren in de vredesbeweging

bijvoorbeeld. Niet dat ik vrouwen daarmee idealiseer, maar omdat ik kritiek heb op de verabsolutering van de mannelijke rationele denkwijze. Uiteraard zul je meer mannen naar het niets doen moeten verwijzen, althans naar het zorgende niveau, het onbetaalde werk. Dat zou heel goed zijn voor mannen.

Sieth: Vrouwen hebben, behalve de laatste tientallen jaren, geen deel gehad aan ontwikkelingen op politiek, wetenschappelijk, wetgevend en theologisch terrein. Ik heb veel verwachtingen van vrouwen en ik zou willen, dat op dit terrein hetzelfde gebeurt als wat jij suggereert over ontwikkelingslanden: hands off. Houdt op met allerlei ontwikkelingen in onze wereld en ga eerst eens naar vrouwen luisteren en naar wat andere onderdrukte groepen en volken over hun waarden hebben te zeggen. Maar misschien is het een volkomen krankzinnig verzoek.

Ron: Het kan niet, maar je moet het wel roepen. Natuurlijk kan het niet. De derde wereld heeft nauwelijks verweer tegen het dominante Westen. De Russen bieden ons ook geen andere cultuur, die zijn even vermaterialiseerd en vertechnologiseerd. Die bieden geen alternatieven in de zin van de nieuwe mens. Cuba en Nicaragua, daar zie je wat gebeuren. Afrika heeft een grote rijkdom en een pluriforme cultuur en Azië heeft zijn grote godsdiensten. Daarvandaan kunnen ook dingen naar ons toe komen. Het enige wat ons nog kan redden, wat ook vanuit het Westen sterk opkomt, is de nieuwe-tijd-beweging, die doordringt van binnenuit.

Sieth: Je denkt aan de Aquarius-samenzwering?

Ron: Ja ook, waarin vrouwen een heel prominente rol spelen, zoals Petra Kelly van de 'Grünen', Jean Houston en Marily Ferguson uiteraard en Eileen Caddy van de Findhorn-gemeenschap. Die geven dingen door die basisch en tegelijkertijd verbindend zijn, ook intellectueel een sprong maken, zodat het ook voor mannen verstaanbaar en aantrekkelijk wordt. De Aquarius-samenzwering is een combinatie van twee dingen. Ik kan mijn verlangen naar een diepe verbondenheid, een moedercultuur laten samengaan met de weg van het intellectuele verder zoeken. Fritjof Capra is met zijn boeken een typische man in zijn wetenschap, maar tegelijkertijd heeft hij het holistische principe ontdekt. Op allerlei wetenschappelijke terreinen zie je van binnenuit die beweging, eigenlijk het volstrekt ter discussie stellen van de eigen discipline en dus ook de jezelf gestelde doeleinden.

Sieth: Waarom noem jij die new-age movement eerder dan een feminisering van de maatschappij? De NAM (New Age Movement) is behoorlijk elitair, allemaal wetenschappers en de vrouwen aan de basis vallen weer uit de boot.

Ron: Ik zie daar geen enkele scheiding tussen. De basis doet het. Die mensen doen allang wat anderen in boeken schrijven. De milieubeweging is ook niet elitair. Daar zijn mensen, die zich aan de bomen in Amelisweerd lieten vastketenen. Die mensen hoeven niets te weten van Ferguson, maar zij doen. Ze zijn de beweging zelf. Ik zie daartussen geen conflict.

Sieth: Ik denk dat de NAM minder bedreigend is voor mannen omdat er al een wetenschappelijke basis is en omdat het woord feminisering achterwege blijft. Maar als je die NAM en de feminisering met elkaar kunt verbinden dan denk ik, dat er kans op redding is.

Ron: Wel is het gevaar dat de NAM de neiging heeft om het procesmatige te benadrukken, de autonome groeimogelijkheden in alle mensen. Zo ontstaat het onontkoombare omslagmoment in de cultuur; strijd is in die visie niet meer nodig. Maar dat gaat niet automatisch, het proces verloopt via transformatie van samenleving en individu. Als het goed is ontmoet je die mensen

ook in de basisbeweging, in de vredesbeweging en in de kerken. Als ik zie met wat voor mensen ik werk dan zijn dat getransformeerde mensen, door wie ik, het klinkt bijna vroom, de liefde zie heen schijnen. En daar zitten heel diepe christelijke bronnen bij. Daarmee kan ik mijn eigen christen-zijn ook heel goed verbinden.

Sieth: Ja, die krachten zie ik ook vrij komen in de feministische beweging en in derde wereld landen. Je ziet dat er een enorme energie vrij komt en ik heb mijn hoop ook op die krachten gevestigd, want diep in mijn hart geloof ik, dat onze wereld niet aan het nucleaire tuig ten onder gaat. Als ik zie wat er in Zuid-Afrika gebeurt; ondanks het bloed, het verdriet en de vernedering komen er zulke goede mensen naar voren, die werkelijk nagedacht hebben over hoe onze samenleving moet gaan worden.

Ron: Vanuit de verdrukking en het lijden komen de meest wezenlijke hoedanigheden vrij. In Europa en Amerika verwacht ik ook het meest van de vrouwen, die het instinct bewaard hebben om vanuit de verdrukking naar iets nieuws te gaan. Ze hebben de motivatie door strijd, ervaring en confrontatie. Mijn vraag is: hoe kunnen zij die specifieke waarde vasthouden door die strijd heen en die, na die omslag, aanwenden als een kracht. De moeders van de Plaza del Mayo en de Boliviaanse mijnwerksters zijn niet voor niets vrouwen. Mannen hebben veel te verliezen. Zij zullen zich niet zonder slag of stoot gewonnen geven, tenzij ze gaan inzien, dat ze ook veel te winnen hebben. Vrouwen hebben alles te winnen, maar moeten oppassen, dat ze het specifieke wat ze hebben, niet verliezen. Mannen kunnen pas inzien dat die feminiseringskant hen wat te bieden heeft als ze in een crisis komen. Zo'n crisis zou je iedereen toewensen, hetzij werkloosheid, een scheiding, iets wat je schokt in je bestaan en waardoor je uit je zekerheden wordt gehaald. Dat is zo essentieel om te kijken waartoe je als mens bent geschapen.

Sieth: Ik weet nog toen de werkloosheid in de jaren zeventig opkwam, dat er vanuit de kerk een cursus werd gegeven over 'arbeid en werkloosheid'. Ik verbaasde me, dat voor die mannen een heel programma werd opgezet. Ik heb toen een keer opgemerkt: in feite komt hier aan het licht waarmee vrouwen zitten als ze trouwen en kinderen krijgen en hun werk moeten opgeven, dat ze met vreugde hebben gedaan. Ik heb dat zelf altijd zo gevoeld en met heel veel kracht – en je moet een ijzersterke gezondheid hebben – probeer je toch buitenshuis bezig te blijven. En nóg maakt iedereen zich druk over de werkloosheid, terwijl de mannen in feite niet bereid zijn te knokken tegen de structurele achtergrond van het werkloosheidsprobleem: ons economisch systeem. Ze willen er alleen nog maar uitslepen wat er materiaal te halen valt.

Ron: Ze knokken voor iets wat verloren is. Ik vind, dat het werk herverdeeld moet worden, want werk is één van de mogelijkheden voor ontplooiing en sociale contacten. Anderzijds komt er ruimte voor creativiteit. Maar die wordt niet benut. Op de vredes- en basisbeweging komen geen werklozen af, terwijl ze tijd genoeg hebben. Wij werken ons te pletter, maar die werkloze mannen zitten thuis.

Sieth: Ze zijn zo verpest door het status-idee dat met werk samenhangt, dat ze uit deze crisissituatie niet op kunnen staan om een nieuw leven te beginnen. Dan zijn ze werkelijk hopeloos verloren.

Ron: Ja, begeleid die mannen nu maar eens. Daar zou je programma's voor moeten maken.

Sieth: Maar je zegt van de derde wereld, ik trek mij terug. Waarom zeg je dat niet van die mannen?

Ron: De derde wereld heeft nog authentieke bronnen aan kracht, cultuur en historie waarop ze kunnen terugvallen. Ik denk, dat mannen, die vanaf hun veertigste werkloos worden, behalve via een gigantische crisis, nauwelijks meer kunnen veranderen.

Sieth: Ik denk aan jouw baby in die krottenwijk. Moeten die mannen dan maar sterven, net als dat kind op die natte kranten?

Ron: Een baby is een slecht voorbeeld omdat die geen wil heeft. Maar de vraag is of de man in onze cultuur in zo'n crisis niet al zo verminkt is, dat hij geen kans meer op ontplooiing heeft.

Sieth: Heeft hij vanuit zichzelf nog kracht om te groeien? Is hij zo van zijn eigen bron afgedwaald of vervreemd, dat hij de weg naar zichzelf niet meer terug kan vinden?

Ron: Zit dat er nog in of is hij als een boom, moet je hem snoeien of weghalen? Ik weet het niet. Ik ben daar heel somber over. Als ze niets meer hebben belanden ze onherroepelijk in een identiteitscrisis. Vrouwen zijn sterker, die zijn daar al doorheen gegaan waardoor ze al een leerschool achter zich hebben. In die zin ben ik optimistischer over wat vrouwen de wereld te bieden hebben.